

Retningslinjer for hensigtsmæssig menneskelig adfærd i forbindelse med ulveturisme

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Dato: 12. juni 2023 | 24

AARHUS
UNIVERSITET

DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Datablad

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Kategori: Rådgivningsnotat

Titel: Retningslinjer for hensigtsmæssig adfærd i forbindelse med ulveturisme

Forfatter(e): Peter Sunde¹ & Kent Olsen²
Institution(er): ¹Aarhus Universitet, Institut for Ecoscience, ²Naturhistorisk Museum Aarhus

Faglig kommentering: Hans Peter Hansen
Kvalitetssikring, DCE: Jesper Fredshavn

Ekstern kommentering: Ingen

Rekvirent: Miljøstyrelsen

Bedes citeret: Sunde, P. & Olsen, K. 2023. Retningslinjer for hensigtsmæssig menneskelig adfærd i forbindelse med ulveturisme. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 11 s. – Fagligt notat nr. 2023 | 24

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

Foto forside: Fotograf gør sig mindre overfor ung og uerfaren ulv. Foto: Eskild J. Nielsen-Ferrera.

Sideantal: 11

Indhold

1	Baggrund og bestilling	4
2	Svar	5
2.1	Definition af "Ulveturisme" og mulige negative konsekvenser	5
2.2	Forslag til retningslinjer	6
3	Referencer	11

1 Baggrund og bestilling

Miljøstyrelsen har bedt DCE –Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet, udarbejde et kort notat med ”guidelines for hensigtsmæssig adfærd ifm. ulveturisme”.

Den fulde bestillingstekst er som følger:

”Miljøstyrelsen er blevet gjort opmærksom på, at der i forbindelse med, at borgere herunder naturfotografers interesse for at opleve ulve i Danmark, kan forekomme uhensigtsmæssige forstyrrelser af ulvene. Forstyrrelserne kan fx være relateret til fladefærdsel tæt på ulvenes ynglelokaliteter, eller til personer som aktivt placerer sig i landskabet på en måde, hvorpå de under dække af bevoksning/terræn og vindretning bevidst kommer meget tæt på ulvene (fx for at fotografere dem), inden ulvene har mulighed for at opdage dem. Miljøstyrelsen ønsker med nærværende bestilling, at der udarbejdes et kort notat indeholdende guidelines for hensigtsmæssig adfærd ifm. ulveturisme. Notatet skal som minimum indeholde anbefalinger til minimumsafstande og generelle anbefalinger ifm. ulveturisme. Guidelines skal fremstilles så de kan bruges direkte på Miljøstyrelsens hjemmeside”.

I det følgende præsenteres DCEs forslag til retningslinjer, baseret på internationale erfaringer og praksis.

2 Svar

2.1 Definition af "Ulveturisme" og mulige negative konsekvenser

Begrebet "ulveturisme" dækker som udgangspunkt enhver form for menneskelig aktivitet rettet mod at opleve ulve eller deres spor i naturen. Det kan være privatpersoner, som enkeltvis eller i grupper agerer på egen hånd, eller organiserede 'ulve-safarier' med betalende publikum. I det følgende, vil termen blive brugt til at betegne enhver form for naturbesøg, som er rettet mod at opleve ulve i naturen.

Som fænomen adskiller ulveturisme sig ikke fra andre former for naturbesøg, som er målrettet en bestemt art eller artsgruppe. Eksempler på andre arter og artsgrupper, som i Danmark er genstand for organiseret turisme, kan nævnes bæver (<https://naturstyrelsen.dk/media/nst/67617/BaeverKlosterheden.pdf>), kronstyr (<https://naturstyrelsen.dk/natuoplevelser/naturen-netop-nu/efteraar/kron-hjorte-i-brunst/>), sæler (<https://mst.dk/media/247809/guidelines-for-kommerciel-saelturisme-i-danmark.pdf>), hvaler (https://mst.dk/media/248420/guidelines_hvalturisme2022_tilaengeligt.pdf) og ørne (<https://www.dof.dk/naturbeskyttelse/arter/orne/oernens-dag>).

Fra et bevaringsperspektiv anses turisme rettet mod ulve og andre store rovdyr principielt som positivt, idet det giver borgerne naturoplevelser og indsigt, samtidigt med at det kan generere økonomisk aktivitet i lokalområdet (Kavčič *et al.*, 2022; MAPAMA, 2017). Dette under forudsætning af, at aktiviteterne er så lidt forstyrrende (indgribende) som muligt, samt, at de forstyrrelser, som måtte opstå, ikke har væsentlige negative effekter.

Mulige negative konsekvenser af ulveturisme kan være:

- 1) Ændret adfærd, ændret udnyttelse af reviret, reduceret overlevelse og reproduktion som følge af forstyrrelser og uro (artsbeskyttelse).
- 2) Øget tilvænning til mennesker: habituering og fødekonditionering (sikkerhed for mennesker - og ulve).
- 3) Påvirkning af anden sårbar natur (fx forstyrrelse af andre arter, ødelæggelse af vegetation (arts- og levestedsbeskyttelse).
- 4) Gener for grundejere, andre naturgæster, samt beboere i lokalområde.

Den følgende tekst vil primært fokusere på mulige artsspecifikke skadevirkninger (pkt. 1 og 2). Pkt. 3 og 4 er i forhold til ulveturisme dog også vigtige temaer, som ved flere tilfælde har været problematiseret af borgere bosat i ulveområder (Frøjk *et al.*, 2020; Hansen *et al.*, 2023).

Ændret adfærd, reduceret overlevelse og reproduktion som følge af forstyrrelser

Som andre vilde dyr, reagerer ulve på menneskers tilstedeværelse, herunder fært. Reaktionen er næsten altid negative i form af reaktiv (ulven trækker sig væk fra en indtrængende forstyrrelseskilde) eller proaktiv (ulven undgår områder, som de anser som udsat for menneskeskabt forstyrrelse baseret på deres tidligere erfaringer)

undvigelsesadfærd. Begge dele er potentielt biologisk kostbare i form øget energi-forbrug og stress, reduceret mulighed for at udnytte reviret samt reduceret fødeindtag. Sidstnævnte kan ske, hvis ulvene vælger at reducere deres fødesøgning i optimale jagtområder, eller hvis nedlagt bytte opgives pga. menneskelig fært eller pludselig menneskelig tilstedeværelse. Voldsomme forstyrrelser kan føre til øget risiko for ulykker, fx hvis ulvenes undvigelsesadfærd tvinger dem til at tage unødvendige risici i deres færdsel i landskabet, eller hvis små hvalpe efterlades eller flyttes til et nyt hi.

I den tidlige yngleperiode anses ynglende ulve som særligt sårbare i området omkring ynglehiet, hvilket har fået DCE til tidligere at anbefale en vejledende sikkerhedszone på 500 m fra ynglehiet, hvor fladefærdsel bør undgås i den mest kritiske del af yngleperioden (Sunde & Olsen, 2020).

Habituering og fødekonditionering

Ulve som til stadighed udsættes for menneskelig kontakt, vil over tid kunne aflære sig deres iboende skyhed over for mennesker (habituering). Hvis kontakt med mennesker tillige er forbundet med en belønning (typisk føde), vil de kunne begynde at forbinde mennesker og menneskelig fært med fødemuligheder (fødekonditionering) og dermed udvikle en aktivt opsøgende adfærd i forhold til mennesker.

Udvikling af fødekonditioneret adfærd udgør først og fremmest en sikkerhedsrisiko for mennesker, men vil også medføre aflivning af den/de pågældende ulve, da en fødekonditioneret ulv ikke kan afvænes med at være opsøgende (Nowak *et al.*, 2021; Reinhardt *et al.*, 2020).

Det er først og fremmest ulve i deres første leveår, som er i risiko for at blive fødekonditioneret. Af samme grund er det særligt vigtigt at forebygge, at hvalpe vænner sig til mennesker, endsige begynder at forbinde dem med nogen form for belønning.

2.2 Forslag til retningslinjer

De følgende retningslinjer for ulveturisme bygger for en stor dels vedkommende på anbefalinger udarbejdet af Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE), som er en ekspertgruppe under Species Survival Commission (SSC) under International Union for the Conservation of Nature (IUCN) (Kavčič *et al.*, 2022). Der er også skelet til anbefalinger for turisme rettet mod ulv, los og bjørn, udarbejdet af det spanske miljøministerium (MAPAMA, 2017) og anbefalinger for færdsel omkring ulves ynglehiet udarbejdet af DCE (Sunde & Olsen, 2020).

2.2.1 Generelle anbefalinger

Turistaktiviteter må ikke være indgribende

Som gennemgående princip for enhver form for ulveturisme anbefales, at en planlagt aktivitet som udgangspunkt ikke må forstyrre ulvene (må ikke være indgribende).

Ved den allermindst indgribende turistaktivitet, opdager ulvene ikke aktiviteten. Observationer fra observationstårne eller passiv lytning til ulvehyl på lang afstand opfylder dette kriterium.

De næstmindst indgribende aktiviteter, vil være hvor ulven(e) registrerer, at der er mennesker i området, men at stimuli (synsindtryk, lyd, fært) har en karakter, som ikke får ulven(e) til at ændre adfærd eller på anden måde blive påvirket. Denne type aktiviteter må også betegnes som ikke-invasive og er som udgangspunkt uproblematisk. Eksempler kan være personer, som registreres af ulven på så lang afstand, at ulven ikke tager notits af dette og ændrer aktivitet. Andre eksempler vil være menneskelig fært, som afsættes på veje og stier, hvor der til daglig er menneskelig færdsel og dermed en del af ulvens sensoriske baggrundstæppe af menneskelige stimuli i et landskab delt med mennesker

Aktiviteter, som helt åbenlyst må betegnes som indgribende og dermed uønskede, vil være enhver form for forsøg på at påkalde sig ulvenes opmærksomhed, eller som medfører (risiko for) stimuli, som helt åbenlyst vil afføde en mærkbar adfærdsmæssig reaktion.

Enhver form for aktivitet, som får ulvene til at reagere adfærdsmæssigt, skal forsøges undgået, eller i hvert fald minimeres i forhold til hvor ofte det sker, og hvor adfærdsændrende forstyrrelsen er, når den alligevel sker.

Da der ikke i praksis er nogen klar adskillelse mellem ubetydelige stimuli, som ignoreres af ulven og forskellige grader af svag, moderat og betydelig adfærdsændring, må grænsen mellem et indgribende og et ikke-indgribende stimuli altid bero på et skøn.

Jo højere kompetenceniveau arrangører og facilitatorer af ulveturisme har, jo større sikkerhed vil der være for at ulveturisme ikke bliver forstyrrende for ulvenes adfærd.

Undgå handlinger, som kan medføre habituering eller føde-konditionering.

Det er af afgørende vigtighed for både menneskers og ulves sikkerhed, at ulve ikke i væsentlig grad mister skyhed over for mennesker (habituering), endsige lærer at forbinde mennesker med føde (fødekonditionering).

- Der bør under ingen omstændigheder udlægges føde af nogen art, da det vil kunne føre til fødekonditionering. Dette gælder også rester fra egen mad, som i stedet skal tages med hjem.
- Undgå enhver kontakt med hvalpe eller områder med hvalpe, da de er meget mindre sky end voksne og derfor særligt udsatte for habituering og fødekonditionering. Som minimum fra 15. april til 15. september, og gerne fra 1. april til 15. september bør ulveturisme derfor undgå hi-områder og rendezvous-områder, hvor der vides eller formodes at opholde sig hvalpe.
- Hvis ulve i et område udviser tegn på mistet skyhed eller ligefrem opsøgende adfærd, skal enhver form for ulveturisme straks indstilles og relevante myndigheder orienteres.

Uddannelse af udøvere af organiseret ulveturisme

For at sikre det bedst mulige formidlingsmæssige udbytte og for at forebygge negative konsekvenser for ulve og andet dyreliv, anbefaler LCIE og MAPAMA, at udøvere af organiseret ulveturisme har modtaget formel træning/certificering som naturguide/naturvejleder med grundig indføring i ulves biologi og adfærd fra anerkendt fagekspertise.

For indeværende er der ingen officielle organisationer, som tilbyder sådanne certificerende kurser i Danmark rettet mod ulveturisme.

Inddrag lokalsamfund og udvis hensyn

Ulveturisme kan medføre gener og irritation for lokalområdet. Både LCIE og MAPAMA, anbefaler derfor, at organiseret ulveturisme inddrager den lokale befolkning, allerhelst i form af deling af den værdiskabelse som ulveturismen medfører. Samme anbefaling er fremkommet fra borgere bosat i områder med ynglende ulve i Danmark (Frøjk *et al.*, 2020; Hansen *et al.*, 2023).

- Som ved andre private og organiserede aktiviteter i naturen, skal ulveturisme foregå under alment gældende regler for færdsel og aktivitet i offentlige rum.
- Da ulveturisme ofte er mere følelsesmæssigt sensitivt end andre rekreative aktiviteter i naturen, opfordres ulveturisten til i særlig grad at optræde hensynsfuldt og udvise pli i forhold til andre naturbrugere, grundejere og lokalbefolkning.

2.2.2 Konkrete anbefalinger

Ved sporing og anden færdsel i terræn

Ulve undgår mennesker, inklusive genstande som de forbinder med mennesker fx pga. afsat fært. Sporing af ulve i terrænet, herunder besøg af steder, hvor ulve har duftmarkeret eller nedlagt bytte, vil derfor udsætte ulvene for menneskelige stimuli, også efter at ulveturisten har forladt stedet. Gentagen udsættelse for menneskelige stimuli vil dels få ulve til at ændre adfærd og opholdssted, eller opgive at genbesøge nedlagt bytte, dels kunne føre til tilvænnning. På dette grundlag har LCIE og DCE udarbejdet følgende specifikke retningslinjer for turist-aktiviteter.

- LCIE anbefaler, at ulvesporing ikke bør finde sted uden for veje og veldefinerede turiststier fra 15. april til 15. september.
- Områder, hvor der vides at befinde sig ynglehier eller rendezvous-områder, bør ikke besøges fra 15. april til 15. september.
- For færdsel omkring hi-områder anbefales i Danmark 500 m som sikkerhedszone, som minimum fra 20. april til 1. juli, og gerne fra 1. april til 1. august (Sunde & Olsen, 2020).
- Af beskyttelseshensyn, bør arrangører af ulveturisme ikke fremvise eller opgive koordinater på ynglehier og tilsvarende punktlokaliteter af kritisk vigtighed for ynglende ulve. Heller ikke uden for yngletiden.

- Generelt anbefales vintermånederne for ulvesporing, da ulvene her er mindst sensitive for forstyrrelser og der (i Danmark periodevis) kan være mulighed for sne-sporing. Undgå at forstyrre andet vildt, ikke mindst i jagtsæsonen, hvilket kan give konflikter med jagtinteresser.
- For at undgå forstyrrelse, bør man ved (sne)sporing altid gå på bagsporet (modsat ulvens vandringsretning).
- Man bør ikke nærme sig, og slet ikke berøre, friskt nedlagt bytte. Det vil ofte få ulvene til at opgive kadaveret.
- Udlægning af foder eller lugtstoffer er absolut uforenelig med ansvarlig ulveturisme.
- Da ulve kan opfatte hunde som artsfæller og finde på at reagere enten aggressivt eller nysgerrigt opsøgende, frarådes det at medtage hund på ulvesporing medmindre den tjener et andet formål end selskab.
- Ekskrementer fra ulve (og andre rovdyr) kan indeholde parasitter, som er farlige for mennesker. Af hensyn til sundhedsrisikoen, bør ulveturister og andre skovgæster derfor ikke indsamle ekskrementer eller andre prøver medmindre det er under supervision af en kvalificeret person.
- Hvis man observerer en ulv, skal man lade den være i fred. Lad være med at nærme dig den, eller forstyrre den med lys eller lyd.
- Hvis en ung eller voksen ulv skulle finde på aktivt at nærme sig, og befinder sig på mindre end 30 meters afstand, bør man ikke skjule sig eller gøre sig mindre, men i stedet enten søge væk eller skræmme ulven væk med råb, fagter og klap.

Brug af lyd

Ulve kommunikerer på afstand ved hjælp af lyd, og responderer på hvad de opfatter som hyl fra andre ulve. Flokhyl er ikke mindst udbredt i sensommeren og efteråret, hvor ulve også er mest tilbøjelige til at respondere på imitationer af ulvehyl (Nowak *et al.*, 2007). I visse lande benyttes playback med ulvehyl til at registrere forekomst af ulveflokke. Metoden er også populær i forbindelse med ulveturisme i mange lande.

Afspilning af ulvehyl med det formål at få ulve til at svare er imidlertid per definition indgribende, og det ikke har været undersøgt systematisk om, og i givet fald hvorledes, (gentagende) playback måtte påvirke ulves sociale dynamik.

- LCIE fraråder brug af playback i forbindelse med ulveturisme, medmindre det indgår i forskning eller overvågning.

Ved observationer og fotografering

Observationer og fotografering af ulve fra observationspunkter på afstand er i udgangspunktet en ikke-indgribende metode, så længe ulvene ikke forstyrres. Personer, som for at observere eller fotografere ulve, lægger sig i skjul, eller ligefrem bevæger sig omkring i det terræn ulvene benytter, vil derimod kunne forstyrre og fortrænge ulve til andre områder. Ved iagttagelse af ulve er det derfor væsentligt, at dette foregår på afstande, som ulvene betragter som sikre.

- I åbent terræn anbefaler LCIE 800-1000 meter som en normalt passende observationsafstand. Observationsafstanden bør aldrig være under 500 m.
- Observationspunkter (fx observationstårne) bør så vidt muligt placeres der hvor mennesker færdes i forvejen. Man bør desuden sikre sig, at færdsel til og fra observationspunktet ikke medfører forstyrrelser.
- Enhver form for forsøg på at tiltrække eller eksponere ulvene (udlægning af føde, afspilning af lyd m.v.), samt brug af kunstigt lys (spotlight) skal undgås.
- Hvis en ung eller voksen ulv skulle finde på aktivt at nærme sig, og befinder sig på mindre end 30 meters afstand, bør man ikke skjule sig eller gøre sig mindre, men i stedet enten søge væk eller skræmme ulven væk med råb, fagter og klap.

3 Referencer

- Frøjk, A.-M., Hermansen, A.-S., Blindkilde, B., Højer, B., Blindkilde, H., Jensen, K., . . . Hansen, H. P. (2020). *Deltagerrapport: MED ULVEN SOM NABO. Anden fase af Projekt Ulvedialog – Refleksioner og forslag til en ny ulveforvaltningsplan i Danmark*. https://projects.au.dk/fileadmin/projects/can.au.dk/Med_Ulven_Som_Nabo2.pdf
- Hansen, H. P., Dethlefsen, C. S., Fox, G. F., Sørensen, J., Jeppesen, A. S., & Bak, K. M. (2023). *Protokol, spørgsmål og forslag: Informations-, dialog og opfølgingsmøder om ulve*. https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2023/Bilag_N2023/N2023_22_Bilag_4_Protokol_Informationsmoeder_Dialogmoede_1_og_Opfoelgningsmoede.pdf
- Kavčič, I., Álvares, F., Avanzinelli, E., Boitani, L., Borgna, I., Iliopoulos, Y., . . . Majić Skrbinšek, A. (2022). *Non-consumptive use of wolves in tourism: guidelines for responsible practices*. https://www.lifewolfalps.eu/wp-content/uploads/2022/04/Responsible-Wolf-Tourism_LIFE-WOLFALPS-EU_EN_web_DEF.pdf
- MAPAMA. (2017). Best practice for bear, wolf and lynx watching in Spain. *Ministerio de Agricultura y Pesca, Alimentación y Medio Ambiente. Madrid*. (34 s). [bestpracticesforbearwolfandlynx_tcm30-201026.pdf \(miteco.gob.es\)](https://www.miteco.gob.es/bestpracticesforbearwolfandlynx_tcm30-201026.pdf)
- Nowak, S., Jedrzejewski, W., Schmidt, K., Theuerkauf, J., Myslajek, R. W., & Jedrzejewska, B. (2007). Howling activity of free-ranging wolves (*Canis lupus*) in the Bialowieza Primeval Forest and the Western Beskidy Mountains (Poland). *Journal of Ethology*, 25(3), 231-237. doi:10.1007/s10164-006-0015-y
- Nowak, S., Szewczyk, M., Tomczak, P., Calus, I., Figura, M., & Myslajek, R. W. (2021). Social and environmental factors influencing contemporary cases of wolf aggression towards people in Poland. *European Journal of Wildlife Research*, 67(4). doi:10.1007/s10344-020-01455-1
- Reinhardt, I., Kaczensky, P., Frank, J., Knauer, F., & Kluth, G. (2020). *How to deal with bold wolves – Recommendations of the DBBW Bonn, Germany: Bundesamt für Naturschutz (BfN)*. <https://www.bfn.de/sites/default/files/BfN/service/Dokumente/skripten/skript577.pdf>
- Sunde, P., & Olsen, K. (2020). *Ulves sårbarhed over for forstyrrelser i yngletiden - med særlig reference til organisering af større arrangementer i naturen*. Notat fra Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi 2020:40 (11 sider): https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notatet_2020/N2020_40.pdf